prostým biskupům, a skončí u toho, že je dána pouze duchovním lidem – „apoštolům“ a „prorokům“ – a nikoli prostým biskupům [**68c**].[37] To se již ovšem nacházíme za hranicemi ortodoxie.

O preskripci heretiků 3, 4–9

60.

Co s padlým služebníkem církve?

SCAR 3/2a, 30

3. 4. Jedině Božímu Synu se dostalo privilegia, že zůstal bez viny.[38] Proč se tedy podivovat nad tím, když padne biskup, jáhen, vdova, panna,[39] učitel,[40] ba dokonce mučedník,[41] a upustí od jednání, jaké předepisuje víra? Bude se nám snad proto zdát, že pravdu mají hereze? 5. To budeme zkoušet víru podle osob, anebo je lépe soudit spíše osoby podle víry? Nikdo není moudrý, jen věřící, nikdo nemá takovou důstojnost jako křesťan a nikdo není křesťan, jen ten, kdo vytrvá až do konce. 6. Ty jako člověk znáš lidi pouze zvnějšku. Usuzuješ podle toho, co vidíš, a vidíš jen tak daleko, kam dosáhne tvůj zrak. Ale *Pánovy oči jsou hluboké. Člověk hledí na tvář, Bůh do srdce.* Proto *Pán zná svoje lidi* a *každou rostlinu, kterou nezasadil, vytrhuje i s kořenem.* Z prvních činí poslední, v ruce má lopatu, aby pročistil svůj mlat. 8. Sláma malé víry si poletuje, jak chce a kam se jen větru zlíbí; o to čistší kupa obilí se uloží do Pánovy sýpky. 9. Copak někteří pohoršení učedníci neodešli od samotného Pána? A přesto ti ostatní nedospěli k názoru, že jej musí přestat následovat. Věděli, že on je Slovo života a že přišel od Boha. Proto zůstali v jeho společnosti až do konce – a to i přesto, že jim s mírností sobě vlastní navrhl, že, pokud chtějí, také mohou odejít.

1 Sam 16, 7*

2 Tim 2, 19

Mt 15, 13*

↑Mk 10, 31

↑Mt 3, 12

SCAR 32

↑Jan 6, 67

---

[37] Srov. Cattaneo, *Ministeri*, 478. Tertuliánovým vztahem ke kněžství v montanistickém období se zabývá G. Zannoni, *Tertulliano montanista e il sacerdozio*, in *Euntes Docete* 11 (1958), 75–97.

[38] Podobně i v *Orat.* 7, 7; *Marc.* II 21, 6; *An.* 41, 5; *Carn.* 16, 4 (SCAR 2, 122; CCL 1, 499; SCAR 3/2b, 190; 3/2a, 388–390).

[39] Vdovy a panny tvoří v církvi samostatné sbory (*ordines*): viz výše s. QQQ.

[40] Učitelé měli na starosti výuku katechumenů, nemuselo se nutně jednat o presbytery.

[41] Tertulián pochopitelně nemá na mysli mučedníka, který by na svědectví Kristu již položil svůj život; zřejmě zde hovoří o těch, kteří přestáli pronásledování a kteří budou později označováni jako vyznavači (*confessores*).

61. *O preskripci heretiků 32, 1–5*

Apoštolský původ církve a její nauky

SCAR 3/2a, 70 **32.** 1. Některé heretické skupiny se odvažují předstírat, že pocházejí z apoštolské doby, aby se zdálo, že je založili apoštolové, neboť existovaly již v jejich době. Na to můžeme odvětit: ať tedy uvedou, jaký mají jejich církve původ! Ať rozkryjí pořadí svých biskupů tak, aby jejich první biskup měl na základě posloupnosti sahající až k počátkům za předka a předchůdce někoho SCAR 72 z apoštolů či apoštolských mužů, kteří s nimi žili.[42] 2. Apoštolské církve totiž prokazují svůj původ právě takto. Církev ve Smyrně uvádí, že Polykarpa jmenoval Jan, římská církev tvrdí, že Klementa ustanovil[43] Petr. Stejně i ostatní církevní obce ukazují, jaké větve z apoštolského semene mají a které jejich představitele za biskupy ustanovili apoštolové.[44]

Jen ať se něco podobného pokusí vytvořit heretici! Vždyť co by si jen nemohli po tom všem svém rouhání dovolit! Ale ať zfalšují cokoli, nedosáhnou ničeho. Jejich nauka při srovnání s učením apoštolů svými odlišnostmi a rozpory sama prozradí, že od nikoho z apoštolů ani z apoštolských žáků pocházet nemůže. Žádný apoštol by přece neučil něco jiného než druhý apoštol, a stejně tak ani apoštolští žáci neučili nic, co by bylo v rozporu s apoštoly, ledaže by ti, kteří se u apoštolů vyučili, hlásali nauku jinak. 4. Na základě těchto principů budou zpochybňovat heretiky ty církve, které – ačkoli samy nemohou prokázat, že by pocházely od apoštolů nebo apoštolských žáků, neboť jsou mnohem mladší (církve jsou zakládány den co den) – nejsou na základě příbuznosti jejich nauky považovány za o nic méně apoštolské. A tak, když naše církve zpochybňují heretická uskupení na základě těchto dvou principů,[45] ať prokáží ona – svedou-li to – jak jsou apoštolská. 5. Ona ale apoštolská nejsou, a nemohou

[42] Tematice posloupnosti biskupů jednotlivých církví se věnuje v téže době také Irenej, *AH* III 3–4 [**31**]. Irenej přitom uvádí posloupnost Linus–Klétus–Klement. Podobně jako Tertulián klade Klementa hned za Petra také Jeroným, *Vir. ill.* 15 (BP 12, 104) a pseudoklementinské spisy *List Klementův Jakubovi* a *První list Jakubův* (PG 2, 36; 1, 464). Srov. pozn. QQQ na s. QQQ.

[43] Termíny *collocare* a *ordinare* jsou zřejmě synonymy a znamenají určit někomu místo (*locus*) či úkol; dosud se nejedná o technické pojmy.

[44] V *Praescr.* 20, 4 (SCAR 3/2a, 54) Tertulián rozděluje církve na apoštolské a ty, které mají svůj původ v apoštolských církvích a které ovšem mohou být považovány také za apoštolské, protože jsou „dcerami" těchto církví.

[45] Tj. apoštolské posloupnosti a apoštolské nauky.

prokázat, že jsou to, čím nejsou. Ani církve, které jsou v jednom i druhém smyslu apoštolské, jim nedávají pozdravení pokoje a nepřijímají je do svého společenství, neboť nejsou nijak apoštolská, protože se od apoštolské nauky odchyluje i jejich vyznání víry.[46]

O křtu 17, 1–4[47] **62.**

Řádný a mimořádný vysluhovatel křtu

17. 1. Na závěr tohoto malého dílka zbývá připomenout pravidla pro udělování a přijímání křtu. Právo udělit křest náleží v první řadě velekněz, tedy biskupovi, je-li přítomen. Po něm přísluší také presbyteru a jáhnovi, avšak nikoli bez pověření ze strany biskupa, a to kvůli důstojnosti role,[48] která mu v církvi náleží – dokud je respektována, vládne pokoj. 2. Mimoto mají toto právo i laici, neboť to, co všichni přijímají stejným způsobem, mohou všichni stejným způsobem také udělit – ledaže bychom si snad mysleli, že učedníci Páně již byli biskupy, presbytery a jáhny![49] Jako (Boží) slovo nikdo nemůže skrývat, podobně také křest mohou udělovat všichni, protože křest není o nic méně Boží než slovo. Oč více se ~~však~~ předkládá laikům pravidlo pokory a skromnosti, které se však týká i jejich představených! Nikdo si pro sebe úřad biskupa nesmí uzurpovat. Soupeření o biskupský úřad je matkou schismat! ~~Nejsvětější~~ apoštol[50] pravil: *Všechno je dovoleno, ale ne všechno prospívá.* 3. To znamená, že stačí, abys svého práva užíval v případě nutnosti, když si to žádají okolnosti týkající se místa, času nebo osob. Odvážný čin člověka zachraňujícího druhého je přípustný, pokud si jej vynutila něčí kritická a nebezpečná situace. Pokud by mu totiž odmítl poskytnout pomoc, kterou mu mohl a byl schopen dát, bude zkázou toho

a SCAR 2, 188

1 Kor 10, 23 ↑1 Kor 6, 12

[46] Lat. *sacramentum* zde nemá dnešní teologický význam svátosti, ale obsahu křesťanského zjevení, do něhož je člověk uváděn křtem – lze jej chápat jako celek křesťanské nauky, zde konkrétně apoštolské nauky, případně vyznání víry.

[47] Traktát o křtu náleží do katolického období autorova života a většina badatelů jej datuje mezi roky 200 a 206: srov. S. Matteoli, *Introduzione*, in SCAR 2, 154.

[48] Lat. *honor* obsahuje vedle cti či důstojnosti také poslání a úřad – biskupova *honor* spočívá v předsednictví církvi.

[49] Tertulián se tu opírá do těch, kteří právo křtít vyhrazovali pouze kléru, a argumentuje tím, že učedníci v evangeliu křtili, aniž by byli biskupy, kněžími či jáhny.

[50] Označení *sanctissimus* pro apoštola Pavla je hodné pozornosti.

b člověka vinen. 4. Drzost té ženy,[51] která si již přivlastnila právo
↑1 Kor 14, 34 vyučovat, jí snad nepřiřkne také právo křtít[52] – ledaže by se snad objevila nějaká nová šelma podobná té předchozí. To by se pak mohlo stát, že tak, jako ta první křest rušila, nějaká další by jej o své vůli udělovala. 5. Jestliže však některé ženy obhajují právo žen vyučovat a křtít s odvoláním na Skutky Pavlovy – které jsou mu neprávem připisovány – a příklad Thekly,[53] pak jim budiž známo, že presbytera, který tento spis sepsal s úmyslem přidat k Pavlovým zásluhám něco z vlastních smyšlenek, vypátrali kdesi v Asii. Ačkoli přiznal, že tak učinil z lásky k Pavlovi, byl sesazen.[54] Jak bychom tak mohli věřit, že Pavel dal ženě moc
SCAR 190 vyučovat a křtít, když jí nedovoloval ani to, aby se sama učila?
1 Kor 14, 34n* Říká: *Ať mlčí a zeptají se doma svého muže.*

[51] Tertulián sepsal svůj traktát *De baptismo* v reakci na situaci, kdy se v Kartágu objevila sekta kainitů, reprezentovaná ženou, o níž je řeč: srov. *Bapt.* 1, 2 (SCAR 2, 158–160. Jednalo se podle všeho o gnostickou skupinu, která nejvyššího Boha a Boha Starého zákona stavěla proti sobě: negativní starozákonní postavy, nepřátelské Bohu Starého zákona – např. Kain – tak byly podle nich ti, kdo uchovali pravou nauku o nejvyšším Bohu. Podle Tertuliána tito gnostikové odmítali křest, který nepovažovali za nezbytný pro spásu, a zastávali nauku o ospravedlnění pouhou vírou. Skupina měla podle Tertuliánovy reakce mezi kartáginskými věřícími určitý úspěch. Srov. Matteoli, *Introduzione*, 153.

[52] Tertulián často užívá pro označení křtu slovesa *tingere* – smočit, navlhčit, vykoupat; teprve později i v latině zvítězí sloveso přejaté z řečtiny – *baptizare*. Tertulián tedy sice prohlašoval, že právo křtít mají všichni křesťané, ovšem míní jimi pouze muže, nikoli ženy – těm pak upíral i možnost vyučovat víře. Tento postoj není dán pouze 1 Kor 14, 34; 1 Tim 2, 12 a podobnými úryvky, ale zřejmě též Tertuliánovou rozvinutou misogynií.

[53] Text je porušen, takže znění není zcela jasné. Nejspíše tu je řeč o *Skutcích Pavla a Thekly* – s jistotou to ovšem s ohledem na stav těchto apokryfních spisů, sepsaných zřejmě ve 2. století a dochovaných pouze fragmentárně, tvrdit nelze. Zmiňovaný spis ale opravdu obsahuje zmínku o Thekle, která křtí i vyučuje Božímu slovu. V *Act. Paul. et Thecl.* 34 (NA 2, 195) se Thekla v aréně po modlitbě vrhá do jámy plné vody se slovy: „Ve jménu Ježíše Krista křtím se v posledním dni!“ Poté, co je vysvobozena, se znovu setkává s Pavlem a její život vyvrcholí tím, že vyučuje víře: tamtéž 43 (NA 2, 197): „A když vydala toto svědectví, odešla do Seleukie a osvítila tam slovem Božím mnoho lidí. Potom usnula krásným spánkem.“

[54] Zřejmě se tu popisuje proces sesazení z církevního úřadu, a to buď biskupem, nebo místní synodou. V *De pudicitia* 10, 12 (SC 394, 198–200) označuje Tertulián podobně za apokryfní spis odsouzený církevními obcemi *Pastýře* Hermova. Již v této době tedy podle všeho církev na koncilech rozlišovala, které spisy jsou kanonické a které nikoli. Na rozdíl od Tertuliána *Pastýře* hojně využívá Hippolyt ve svém výkladu Daniela, sepsaném kolem roku 204, Órigenés dokonce cituje *Skutky Pavlovy* dvakrát v *De Principiis* a ve výkladu Janova evangelia: srov. J. A. Dus, *Skutky Pavlovy*, in *NA* 2, 171.

O zahalování panen 9, 1 **63.**

Ženy nejsou připuštěny k církevní službě

9. 1. (1.) Ženám není dovoleno ve shromáždění hovořit, ale ani vyučovat, křtít, přinášet oběť,[55] zkrátka zastávat jakoukoli roli vyhrazenou mužům, a už vůbec ne nárokovat si účast na kněžském úřadě.[56]

CCL 2, 1218
↑1 Kor 14, 34
↑1 Tim 2, 12

Výzva k čistotě 7[57] **64.**

Cožpak nejsme všichni, včetně laiků, kněžími?

7. 1. Proč však ze starých příkladů nepřijímáme spíše ty, které mají něco společného s novějšími nařízeními a které ukazují podobnost mezi starobylým a dnešním užíváním práva? Já ve Starém zákoně nacházím také omezení dovolenosti opakovaných manželství, jako třeba varování v knize Levitikus: *Moji kněží ať se nežení vícekrát*.[58] Mohu říci, že ono „vícekrát" není jednou. Co není jednou, je vícekrát. Ono „vícekrát" začíná jedním. „Jedno" je však všechno to, co je jednou. 2. Ale Kristu bylo vyhrazeno naplnění tohoto zákona, stejně jako ostatních. Proto tedy máme[59] úplnější a přesnější zákon, který stanovuje, že do kněžského sboru[60] mohou vstoupit jen ti, kdo jsou ženatí pouze jednou.[61] Vzpomínám si, že někteří, kteří se oženili podruhé, byli z úřadu propuštěni.[62]

a
SCAR 4/1, 36
SCAR 38
↑Lv 21, 13n
↑Mt 5, 17
↑1 Tim 3, 2.12

---

[55] Tj. eucharistickou; všechny zakazované role se týkají veřejného vystupování. Těžko si proto představit, že by se zde obětí myslela např. soukromá modlitba.

[56] Tertulián zde pouze shrnuje dobovou církevní kázeň. Srov. Cattaneo, *Ministeri*, 485, pozn. 55.

[57] Spis *De exhortatione castitatis* vznikl zřejmě mezi roky 208 a 212. Tertulián v tomto dialogu naléhá na svého přítele, aby se po ovdovění znovu neženil, a argumentuje, že druhé manželství je v rozporu s Boží vůlí. Více ke spisu viz Koronthály, *Tertulián*, 35–39.

[58] Citovaný verš v Lv ani jinde v Písmu nenalezneme: buď se nacházel v nějakém starolatinském překladu někde v Lv 21, nebo spíše Tertulián cituje po paměti neexistující verš – na kterém pak ovšem staví celou svou argumentaci – avšak nikoli záměrně, jak se domnívá C. Frédouille, *Tertullien et la conversion de la culture antique*, Paris: Études Augustiniennes, 1972, 296, pozn. 291.

[59] Tj. jako křesťané.

[60] Lat. *ordinem sacerdotalem*.

[61] Podobně Tertulián argumentuje i v *Ad uxorem* I 7, 4 (CCL 1, 381) a zákaz druhého manželství nevztahuje pouze na biskupy, ale i na presbytery, jáhny a vdovy: viz pozn. QQQdále v další kap.

[62] Lat. *locus*.

b Namítneš: „Ostatním je to tedy dovoleno, protože apoštol zmiňuje jen ty, kterým to dovoleno není!“ Mýlili bychom se, kdybychom si mysleli, že laikům je dovoleno to, co není dovoleno kněžím. 3. Cožpak nejsme všichni kněžími, i laici?[63] Je
Zj 1, 6 psáno: *Učinil nás královstvím a kněžstvem Boha, svého Otce*. Rozdíl mezi kněžstvem a lidem[64] stanovila autorita církve a důstojnost posvěcená radou duchovenstva.[65] Kde se sbor služebníků církve
SCAR 40 neschází, sám křtíš a sám jsi pro sebe knězem. Kde jsou totiž
↑Mt 18, 20 tři pohromadě, i kdyby to byli pouze laici, tam je církev. 4. Jak
Řím 2, 11.13* říká také apoštol, každý totiž *žije svojí vírou a Bůh nikomu nestraní, protože před Pánem nejsou ospravedlněni ti, kdo zákon slyší, ale ti, kdo ho naplňují*. A tak máš-li v případě nutnosti právo jednat jako kněz, je také třeba, abys měl i kázeň, kterou musí zachovávat kněz, když v případě nutnosti máš jeho práva. Budeš křtít jako dvakrát ženatý? Budeš jako dvakrát ženatý přinášet oběti?[66] 5.

[63] Překladatel může původní smysl této věty snadno významově posunout (jak říkají Italové: *traduttore – traditore*), avšak ne nutně vlastní vinou. Větu lze správně přeložit jak „Cožpak i my laici nejsme kněžími?“ (Koronthály, *Tertulián*, 79), tak „Cožpak dokonce i laici nejsou kněžími jako my?“ (P. de Labriolle, cit. In Koronthály, *Tertulián*, 18) – první věta předpokládá, že Tertulián je laik, druhá pak, že je presbyter-kněz. Proto jsem se zde pokusil větu přeložit tak, aby šla vyložit oběma způsoby, a nebylo nutné hned vyvozovat, že byl Tertulián laik, nebo kněz. K otázce též viz van Beneken, *Ordo*, 26; Cattaneo, *Ministeri*, 486, pozn. 60. Není také možné zapomenout, že Tertulián píše spis již ve svém montanistickém období jako kritiku praxe katolické církve i jejích představitelů a že argumentace je v daném úryvku účelová: Tertulián chce ukázat, že všichni křesťané jsou vázáni předpisem, že mohou uzavřít pouze jedno manželství a nemohou uzavřít druhé manželství. Spíše než jako doktrinální výpověď je třeba chápat místo jako součást autorovy rétoriky, která chce laiky zavázat týmiž předpisy jako kleriky. Zároveň to neznamená, že by Tertulián popíral služebné kněžství vedle všeobecného: např. v *Bapt.* 7, 1n (SCAR 2, 170–172) rozlišuje mezi árónským pomazáním a pomazáním křestním. Srov. C. Moreschini in SCAR 4/1, 39, pozn. 36.

[64] Tertulián tu rozlišuje mezi *ordo*, tedy klérem, sborem biskupů, kněží a jáhnů, a mezi křesťanským lidem, který označuje jako *plebs*; lat. *populus* vyhrazuje pro izraelský národ.

[65] V rámci celého Tertuliánova díla je tato věta považována za jednu z nejobtížnějších, pravý *crux interpretum* – jednotlivé lektury textu a překlady nabízí C. Moreschini v SC 319, 162n.

[66] Lat. *offere* je považováno za termín pro přinášení eucharistické oběti, avšak v tomto smyslu má širší význam, např. přinášení modliteb jako v *Orat.* 28, 3 (SCAR 2, 146), srov. van Beneden, *Ordo*, 32n. 143; C. Moreschini in SCAR 4/1, 39, pozn. 36. Zůstává otázka, zda se Tertulián domníval, že v případě nouze mohou i laici předsedat eucharistii (či zda se dokonce v církvi v této době, např. v případě pronásledování, tato praxe provozovala): srov. C. Moreschini in SCAR 4/1, 40, pozn. 37.

Oč větší přečin je pro dvakrát ženatého laika jednat jako kněz, když i samotnému knězi,[67] který je podruhé ženatý, je zakázáno vykonávat jeho úřad?

Namítneš: „V nouzi je možné to tolerovat.“ Žádná omluva **c**
odůvodněná nouzí nebude nutná, když tato nouze nenastane. Nepřipusť, abys byl dvakrát ženatý, a nepřekvapí tě nutnost zabývat se tím, co není dvakrát ženatému dovoleno. 6. Bůh chce, abychom všichni byli v každém okamžiku schopni slavit jeho svátosti. *Jeden Bůh, jedna víra.* Ať je tedy i jedna kázeň. Když laici ↑Ef 4, 5
nebudou dodržovat taková životní pravidla, která jsou požadována od presbyterů, jak z nich mohou být vybíráni ti, ze kterých se mají presbyteři stát? Musíme tedy trvat na tom, že příkaz zdržet se druhého manželství se vztahuje především na laiky, protože presbyterem se nemůže stát nikdo jiný než laik, který byl pouze jednou ženatý.[68]

O jediném manželství 12[69] **65.**

Služebníci církve mají být jen jednou ženatí

12. 1. Poslechni si také jinou vychytralou argumentaci našeho CSEL 76, 69
protivníka. Ten říká: „Apoštol dovolil opakování manželství. ↑1 Tim 3, 2
Pouze členy kléru omezil břemenem jediného manželství. Co ↑1 Tim 3, 12
totiž nařizuje některým, nenařizuje zároveň všem.“ 2. Je to tedy ↑Tit 1, 6
tak, že z toho, co nařizuje všem, vyjímá biskupy, protože to, co nařizuje biskupům, se nevztahuje na všechny? Nebo je to závazek pro všechny, protože je to závazek pro biskupy, a závazek pro biskupy proto, že je to závazek pro všechny? Odkud se berou biskupové a klérus?[70] Cožpak ne ze všech lidí? 3. Nejsou-li všichni vázáni nařízením jediného manželství, odkud se vezmou

---

[67] Lat. *sacerdos* zde bezpochyby neoznačuje pouze biskupa, ale i presbytera.

[68] Překlad byl převzat z Koronthály, *Tertulián*, 78–80 (s laskavým svolením autora) a byl mírně redakčně a terminologicky upraven pro potřeby tohoto svazku.

[69] Spis *De monogamia* vznikl kolem roku 217 a pochází z Tertuliánova pozdního, tj. montanistického období. Tertulián je zřejmě z církevních spisovatelů starověké církve jediný, kdo jde tak daleko, že zakazuje křesťanům druhý sňatek i po smrti prvního manžela či manželky. Ke spisu viz Koronthály, *Tertulián*, 39–43.

[70] Podle *De monogamia (Mon.)* 11, 1 (CSEL 76, 65) do kléru patří biskup, presbyteři a jáhni; předpis jediného manželství pro klérus uvádí jako jasnou věc Tertulián v *Mon.* 8, 4 (CSEL 76, 59). V pastorálních epištolách nalezneme nařízení o jediném manželství pro služebníky církve hned 4×: pro biskupa v 1 Tim 3, 2 [**1**], pro presbytery v Tit 1, 6 [**5**]; pro jáhny v 1 Tim 3, 12 [**2**], ale také pro vdovy v 1 Tim 5, 9.

jen jednou ženatí mužové, aby se mohli stát součástí kléru? 4. Bude tedy potřeba ustanovit nějaký zvláštní řád[71] jednou ženatých lidí, ze kterého se budou vybírat členové kléru. Když
↑Gal 3, 28 se s pýchou vyvyšujeme nad klérus, tvrdíme, že jsme všichni jedno, všichni jsme kněžími, protože Kristus z nás všech učinil
Zj 1, 6 *kněze Boha, svého Otce*. Ale když jsme pak povoláni, abychom se
CSEL70 vyrovnali kněžské kázni, odkládáme kněžské odznaky[72] a jsme rozděleni.[73]

5. Byla řeč o řádech v církvi, jaké vlastnosti mají mít ti, co do nich mají být ustanoveni?[74] Je třeba, aby každý předpis, který se má týkat způsobu života všech, byl ukázán na těch, kdo jsou v čele, jako jakési budoucí nařízení, které je závazné pro všechny. Neboť tím spíše pochopí lid, že je dobré zachovávat tato ustanovení, když jsou závazná i pro jejich představitele. A oni muži, kterým se dostane této pocty, se pak nebudou pyšnit výhodami svého postavení.

6. Duch svatý věděl, že někteří budou říkat: „Biskupům je dovoleno vše", jako například onen váš biskup v Uthině,[75] který se nebál porušit i Scantiniův zákon.[76] Vždyť kolikrát jsou mezi vašimi[77] představenými ti, kdo se oženili dvakrát! Urážejí tak apoštola a nestydí se ani tehdy, když se čtou tato místa z jeho listů přímo před nimi!

7. Nuže tedy ty, kdo si myslíš, že zákon jediného manželství se týká pouze biskupů, ustup i od ostatních nároků na způsob

---

[71] Lat. *ordo* zde má význam skupiny věřících v církvi, nikoli pozdější monastický význam.

[72] Tertulián zde ironicky hovoří o infulích, odznacích pohanských kněží, stužkách z látky, kterou kněží, vestálky, ale i obětní zvířata nosili uvázanou kolem čela či hlavy. Srov. Koronthály, *Tertulián*, 113, pozn. 40.

[73] Text je zde zřejmě porušen: některé rukopisy čtou *pares sumus*, tedy „jsme si rovni", avšak Zikmund Hrubý z Jelení (Gelenius) ve své edici z r. 1550 sleduje nyní již ztracený rukopis, jehož čtení *partes sumus*, „jsme rozděleni", přebírá jako *lectio difficilior* i Cattaneo, *Ministeri*, 489, pozn. 68.

[74] Lat. *ordines … ordinari*. Diskurs navazuje na předpisy pastorálních epištol uváděné výše.

[75] Uthina bylo město v provincii Africa Proconsularis, asi 75 km na jihozápad od Kartága; vykopávky města se zachovaly u města Oudna v dnešním Tunisku.

[76] Tento zákon z dob římské republiky (kolem 149 př. Kr.) měl chránit římské občany před pederasty (*stuprum cum masculo*); srov. A. Völkl, *Stuprum*, in *BNP* [03-08-2016] <http://dx.doi.org/10.1163/1574-9347_bnp_e1124650>.

[77] Tertulián zde hovoří jako ten, kdo se již nepovažuje za součást katolické církve. Srov. Cattaneo, *Ministeri*, 490, pozn. 71.

života, které jsou spolu s jediným manželstvím předepisovány biskupům: nebuď bezúhonný, střídmý, s dobrými mravy, ukázněný, pohostinný, schopný učit.[78] Ba naopak, oddávej se vínu a pro ránu nejdi daleko, buď hádavý, miluj peníze, nestarej se o domácnost ani o kázeň svých synů, neusiluj o svou dobrou pověst u těch, kdo stojí mimo církev. ↑1 Tim 3, 2–7

8. Jestliže se tedy zákon jediného manželství vztahuje pouze na biskupy, tak i vše ostatní, co patří k jedinému manželství, se vztahuje pouze k biskupům. Pro laiky však, pro které není nařízení ohledně jediného manželství závazné, není závazné ani to ostatní. Stavíš-li se k tomu takto, psychiku,[79] unikl jsi ze všech závazků předpisů. Buď však důsledný a polož do základu tvrzení, že to, co je nařízeno některým, neplatí pro všechny. 9. Ovšem je-li to tak, že vše ostatní je společné, zatímco zachovávání nařízení o jediném manželství je uloženo jen biskupům, nemají se pak nazývat křesťany pouze ti, kdo zachovávají všechny předpisy jako celek?[80] CSEL 71

O útěku před pronásledováním 11 **66.**
Služebník církve nemá utíkat před pronásledováním

11. 1. Každý služebník Boží, a to i nižšího stupně, musí důvěřovat v Boha[81] a jednat podle toho, aby až pronásledování přetrpí, mohl postoupit ke stupni vyššímu.[82] Když ale dokonce zodpo- SCAR 4/1, 308

[78] Tertulián zde chápe *docibilis* aktivně jako schopnost učit, opačně slova užívá Cyprián, *Ep.* 74, 10, 1 [**83**].

[79] Po svém příklonu k „novému proroctví" Tertulián začal označovat ty členy katolické církve, které považoval za „tělesně" smýšlející, pejorativním označením „psychikové" (lat. *psychicus*). Označení přebírá od sv. Pavla (1 Kor 2, 14n) a rozlišuje tak mezi „duševním člověkem" (ψυχικὸς ἄνθρωπος, *psychikos anthrópos*), který ještě nedosáhl moudrosti od Ducha svatého, a „duchovním člověkem" (πνευματικὸς ἄνθρωπος, *pneumatikos anthrópos*), jemuž se dostalo darů Ducha svatého. Více viz Koronthály, *Tertulián*, 23n.

[80] Jak jsem zmínil výše, Tertulián používá postupů klasické rétoriky; v tomto případě je poměrně zjevné, že jeho argumentace v souladu s jejími pravidly není ani tak racionální, jako spíše sugestivní. Český překlad převzat s laskavým svolením autora a s mírnými terminologickými úpravami z Koronthály, *Tertulián*, Praha: Krystal OP, 2014, 113–114.

[81] Dosl. „mít takové smýšlení"; překlad navazuje na předchozí odstavce.

[82] Tertulián rozlišuje věřící na základě *loci*, dosl. „míst", v pozdější terminologii *ordines*, tj. sborů. Řeč nemusí být nutně o ekvivalentu pozdějších nižších svěcení: tím, že křesťan přestal pronásledování, se stal „vyznavačem" (*confessor*) a v některých církvích a v určitých dobách se tak stával součástí kléru, nebo mohl v rámci kléru dospět k vyšší pozici.

vědné osoby, tedy sami jáhni, presbyteři a biskupové utíkají,
Mt 10, 23* jak může takový laik pochopit, proč je řečeno: *Utečte z města do města*?[83] Vždyť když utečou vojevůdcové, kdo z obyčejných lidí bude schopen přesvědčit ostatní, že se mají držet v šiku? 2.
Jan 10, 11 Ano, *dobrý pastýř dává za ovce svůj život* jako Mojžíš, když v době, kdy se ještě Pán nezjevil, ale on sám již byl jeho předobrazem,
↑Ex 32, 32 říká Bohu: *„Chceš-li zahubit tento lid, zahub s ním stejně tak i mne!“*
↑Jan 10, 12 A Kristus své předobrazy potvrzuje: ten, který když vidí přicházet vlka, dává se na útěk a ovce nechává roztrhat, je špatný pastýř. Takový pastýř je vyhozen ze statku, přijde o odměnu za svůj úkol a z toho, co už dostal, bude dokonce muset uhradit
Lk 8, 18 škodu, kterou pánovi způsobil: *Neboť kdo má, tomu bude dáno, ale kdo nemá, tomu bude vzato i to, co myslí, že má.* 3. A Zachariáš hrozí takto:

Zach 13, 7* VL *Povstaň, meči, proti pastýřům,*
ovce roztrhejte
a svou ruku napřáhnu proti pastýřům.

↑Ez 34, 2–5
↑Jr 23, 1–7 Také Ezechiel a Jeremiáš vrhají tytéž výhrůžky proti takovým pastýřům, a to nejen proto, že se jako ničemové ovcemi krmí a pasou spíše sami sebe, ale také že nechávají stádo, aby se rozuteklo, takže se stává kořistí všelijakých divokých šelem, protože pastýře nemají. Nikdy se to nestává v takové míře, jako když klérus v době pronásledování opouští církev. Zná-li někdo Ducha, pak při četbě oněch úryvků pochopí, že se mluví o těch, kdo se dali na útěk. 4. Když vlci přicházejí, nejenže není vhodné, aby se
SCAR 310 ti, kdo mají stádo na starosti, dávali na útěk, ale není to ani dovoleno. Pokud byl někdo označen za takového špatného pastýře, pak to znamená, že byl také odsouzen za to, co určitě nebylo dovoleno. A proto představený církve nesmí v době pronásledování utéci. Kdyby ale stádo muselo prchnout, představení by neměli povinnost zůstat, protože by nebyl důvod zůstávat kvůli ochraně stáda, po níž ono samo již netouží, když může utéci.

[83] Příležitostí k sepsání spisu dal jistý Fabius, který se ptal, jak skloubit dva protikladné příkazy: utéci před pronásledováním z města a vytrvat až do konce (Mt 10, 22–23). K tématu útěku před pronásledováním u Tertuliána a dalších autorů 3. století viz G. Azzali Berardinelli, *Quomodo et scriptum est (Scorp. 11, 5). Note su ermeneutica e tradizione in Tertulliano montanista*, in *Aug* 30 (1990), 234–245.

O zdrženlivosti 1, 5–9 **67.**

Moc biskupů odpouštět hříchy

1. 6 Slyším – a nemohu dělat jakoby nic –, že proti této [ctnosti SC 394, 146
zdrženlivosti] byl právě teď vydán výnos, a to výnos nejvyšší důležitosti.[84] V něm „Nejvyšší velekněz“ a „biskup biskupů“ prohlašuje: „Odpouštím hříchy cizoložství a smilstva těm, kteří vykonali pokání.“ 7. Ejhle, to je edikt, k němuž opravdu nelze připsat: „Výborně!“ A kampak asi tento velkorysý výnos pověsíme? Napadá mě, co třeba rovnou na dveře veřejných domů, co takhle přímo pod vývěsní štíty těch hanbinců? Možnost podobného odpuštění by se měla hlásat právě tam, kde se takové hříchy páchají. 8. Ale ne! Ono se to čte v církvi, ono se to v církvi dokonce zvěstuje, a církev je panna! Pryč, pryč s takovým hlá- ↑2 Kor 11, 2
sáním od panny! Pravá, čistá a svatá panna si tím ani uši špinit nebude! 9. Církev nemá komu něco takového slíbit, a i kdyby měla, neslíbí to, protože i pozemský Boží chrám Pán spíše nazývá doupětem lupičů než cizoložníků a smilníků! ↑Mt 21, 13

O zdrženlivosti 21, 5–7; 9–11; 16–17 **68.**

Odpuštění hříchů

21. 5. Ty „nástupce apoštolů“,[85] ukaž mi příklady svého pro- **a**
rockého charismatu, abych mohl poznat, že pocházejí od Boha, SC 394, 270
a pak si teprve nárokuj moc odpouštět takové hříchy![86] 6. Dostals-li ale za úkol pouze uchovávat kázeň a nemáš-li církvi předsedat za pomoci rozkazů, ale službou, kdo jsi a za co se pokládáš, že dáváš odpuštění, když nejsi ani prorok, ani apoštol, a ta moc, kterou bys mohl odpouštět, ti schází? 7. Ty ale říkáš: „Moc odpouštět hříchy náleží církvi.“ To uznávám a připouštím více

[84] Tertulián se již jako montanista ostře vymezuje proti uvedenému výnosu biskupa jakéhosi velkého města, který nabízel možnost pokání za hříchy spáchané po křtu. Dlouhá diskuse se vede o tom, ve kterém městě onen biskup působil – nejpravděpodobněji se nabízí Kartágo nebo Řím. Mínění se přiklání k tomu, že se mohlo jednat o kartáginského biskupa Agrippina – srov. R. Minnerath, *L'exégèse de Mt 16, 18.19 chez Tertullien*, in *RHPR* 72 (1992), 61–72 – a nikoli o římského biskupa: srov. C. Micaelli, *Introduction*, in SC 394, sv. 1, 15–38. Z úryvku však jasně vyplývá, že na začátku 3. století na Západě existují biskupové, kteří vykonávají svou moc odpouštět i těžké hříchy – a tuto moc církve rigoristé stejně jako pozdní Tertulián neuznávali.

[85] Tertulián se apostrofou obrací zřejmě na kartáginského biskupa (srov. s. QQQ, pozn. QQQ) oslovením *apostolice*. Podle ranějšího Tertuliánova spisu [**61**] je církev – a to platí i o jejích biskupech – apoštolská, a obviňuje heretiky z toho, že tímto označením se nemohou pyšnit. Zde, ke konci života, se označení vysmívá.

[86] Tj. hříchy cizoložství a smilstva, o nichž je řeč v [**67**].

než ty, neboť mám samotného Přímluvce, který prostřednictvím nových proroků[87] praví: „Církev může odpouštět hříchy – ale neučiním tak, aby se nedopouštěli dalších hříchů.“ […]

b 9. Nyní odpovím na tvé tvrzení a ptám se, na základě čeho si nárokuješ toto právo odpouštět hříchy, které náleží církvi. Snad
Mt 16, 18n* na základě toho, co řekl Pán Petrovi? *Na této skále zbuduji svou*
SC 272 *církev. Tobě jsem dal klíče od nebeského království*, čili *co svážeš nebo rozvážeš na zemi, bude svázáno nebo rozvázáno na nebi.* Jsi přesvědčen, že moc svazovat a rozdělovat byla dána i tobě, tedy každé církvi hlásící se k Petrovi?[88] Co jsi zač, že rušíš a převracíš jasný Pánův úmysl, když tuto moc udělil osobně Petrovi? *Na tobě zbuduji svou církev* a *dám ti*, nikoli církvi, *klíče*, a *cokoli rozvážeš nebo svážeš*, nikoli co svážou nebo rozvážou. 11. Tomu nás učí i další události, které následují. […][89]

c 16. Co s tím má do činění církev, totiž ta tvá církev,
SC 274 psychiku?[90] Podle toho, co vidíme na Petrově osobě, přísluší taková moc (svazovat a rozvazovat) duchovním lidem, buď apoštolům, nebo prorokům. Neboť sama církev je v pravém a prvořadém smyslu sám Duch, v němž je Trojice jediného božství,
↑Mt 18, 20 Otec i Syn i Duch svatý. To on shromažďuje církev tam, kde jsou tři, jak stanovil Pán. 17. Odtud vyplývá, že všichni, kdo se shodnou na této víře, ať už je to kdokoli, budou považováni za církev toho, který ji založil a posvětil. A proto církev odpustí hříchy, ale jedině církev Ducha prostřednictvím duchovního člověka,[91] a nikoli církev tvořená množstvím biskupů. Právo a možnost rozhodovat náleží Pánu, a nikoli jeho služebníkovi, samotnému Bohu, nikoli knězi.

69. *O modlitbě 28*

Skuteční kněží přinášejí oběť modlitby

SCAR 2, 146 **28.** 1. Modlitba je duchovní oběť, která předchozí oběti nahra-
↑1 Pt 2, 5 dila. Bůh praví:
↑Žd 13, 15

[87] Noví proroci jsou montanisté: k Tertuliánovi a tomuto „novému proroctví“ viz Rankin, *Tertulián*, 47–56.

[88] Lat. *ad omnem ecclesiam Petri propinquam*; Ch. Munier v SC 394 používá opravu *prouinciam* namísto *propinquam*, avšak logika textu svědčí spíše pro znění v *textus receptus*, kterého se zde držím. Srov. též Cattaneo, *Ministeri*, 495, pozn. 83.

[89] Tertulián dále argumentuje na základě epizod ve Skutcích apoštolů, kde Petr využívá své autority svazovat a rozvazovat.

[90] Viz výše pozn. QQQ na s. QQQ[[psychik]].

[91] Jen krátce předtím, v *De pudicitia* 21, 7, Tertulián tvrdí, že se Přímluvce vyslovil v opačném smyslu.

Nač je mi množství vašich obětí? Iz 1, 11n*
Už mám dost žertev beranů,
tuk jehňat a krev býků a kozlů nechci.
Kdo po vás žádá, abyste něco takového přinášeli?[92]

2. To, co skutečně Bůh žádal, učí evangelium: *Nastává hodina,* Jan 4, 23n*
kdy opravdoví Boží ctitelé budou Otce uctívat v duchu a v pravdě. Bůh je duch a vyžaduje si takové své ctitele.

3. Jeho skuteční ctitelé a opravdoví kněží jsme my, když se modlíme v duchu, a tak v duchu přinášíme oběť modlitby.[93] Taková oběť Bohu náleží a je mu příjemná, takovou oběť žádal a takovou si zvolil. 4. Na Boží oltář máme společně s žalmy a hymny přinášet takovou oběť, která vychází z celého srdce, je živena vírou, ozdobená pravdou, je zcela bez úhony, čistá zdrženlivostí, korunovaná láskou[94] a doprovázená dobrými skutky. Taková modlitba pak u Boha dosáhne všeho.

Apoštolská tradice

Mezi nejzáhadnější prameny celé patristické epochy patří tzv. *Apoštolská tradice* (*Traditio apostolica*; *TA*). Žánrově tento spis patří mezi tzv. „církevní řády", tj. sbírky legislativních textů používaných v různých církevních oblastech v prvních křesťanských staletích. Na začátku 20. století byl tento text odborníky identifikován, pojmenován, připsán Hippolytu Římskému,[95] datován do první čtvrtiny 3. století a situován do Říma.[96] V polovině 20. století se podařilo do značné míry rekonstruovat jeho znění v rozličných jazykových

[92] Tertulián neodmítá pouze pohanské oběti (srov. *Apol.* 2; 6; 9; 15; *Scap.* 2, 2; 4, 3; *Spect.* 13, 4 [CCL 1, 88. 104; SCAR 1, 584. 588), ale také židovské starozákonní oběti. Nový zákon pro něj značí přechod každého druhu hmotné bohoslužby k bohoslužbě duchovní: srov. též *Marc.* III 22, 6; IV 1, 8; *Pat.* 13, 2; *Carn.* 8, 4 (CCL 1, 539n. 546. 314; SCAR 3/2.a, 370).

[93] Kněžský charakter tedy nemá pouze služba biskupů a presbyterů; obětní charakter má pro Tertuliána také modlitba přinášená kterýmkoli křesťanem.

[94] Tertulián z řečtiny přejímá označení pro lásku, *agape.*

[95] Srov. především E. von der Goltz, *Unbekannte Fragmente altchristlicher Gemeindeordnungen*, in *SPAW* 5 (1906), 141–157; týž, *Die Taufgebete Hippolyts und andere Taufgebete der alten Kirchen*, in *ZKG* 27 (1906), 1–51; E. Schwartz, *Über die pseudoapostolischen Kirchenordnungen*, Strasbourg: Trubner, 1910; R. H. Connoly, *The So-Called Egyptian Church Order and Derived Documents*, Cambridge: Cambridge UP, 1916.

[96] B. S. Easton, *The Apostolic Tradition of Hippolytus*, New York: Macmillan, 1934, 25 datoval *TA* do roku 217; G. Dix, *Apostolike Paradosis: The Treatise on the Apostolic Traditon of St. Hippolytus of Rome*, New York: Macmillan, 1937 navrhuje